

OVER SCHRIJFONDERWIJS GESPROKEN

REFLECTIE VAN DE KENNISKRING WERKVELD TAAL & ONTWIKKELING

Afgelopen jaren werkte de Kenniskring Werkveld Taal & Ontwikkeling samen aan professionalisering gericht op leesbevorderingscompetenties. Er werd binnen het NRO-onderzoek Leraren als leesbevorderaars een aanpak ontwikkeld die scholen kunnen inzetten om leraren meer te laten werken met jeugdliteratuur (Jongstra et al., 2023). Afgelopen jaar is de focus verlegd naar schrijven. De leden voelen de urgentie om meer aandacht te besteden aan deze cruciale basisvaardigheid gezien de achterblijvende prestaties. Schrijven is net als lezen en mondelinge taalvaardigheid een basisvaardigheid bij taal. Ook landelijk is er aandacht voor (Rijksoverheid, 2024).

De Kenniskring Werkveld Taal & Ontwikkeling bestaat uit onderzoekers van het lectoraat Taal & Ontwikkeling van Hogeschool KPZ en praktijkpartners van Hogeschool KPZ die een bepaalde expertise hebben op het gebied van taal- en leesonderwijs. Vier keer per jaar komt de kenniskring bij elkaar om kennis uit te wisselen en kennis te creëren op het gebied van de bevordering van taalcompetenties van opgroeiende kinderen en jeugd door professionals en ouders. Aan de hand van een aantal kernpublicaties zijn praktijkervaringen over schrijfonderwijs gedeeld en heeft de kenniskring gereflecteerd op dat wat nodig is de komende jaren om van leerlingen betere schrijvers te maken. In deze bijdrage delen we onze inzichten.

FUNDAMENTEEL NIVEAU SCHRIJVEN VAAK NIET GEHAALD

De Kenniskring nam eerst kennis van het document 'Peil.Schrijfvaardigheid einde (speciaal) basisonderwijs 2018-2019' (Onderwijsinspectie, 2021). Daaruit blijkt dat 27% van de leerlingen uit het basisonderwijs (BO) en 67% van de leerlingen uit het gespecialiseerd onderwijs (SO) het fundamentele niveau van schrijven (1F) niet haalt. Een minderheid van de leerlingen haalt het streefniveau (28% in BO vs. 9% in het SO). De peiling schijnt ook licht op de inrichting van het schrijfonderwijs. Uit de peiling blijkt dat de nadruk in de didactiek ligt op het correct taalgebruik. Ook blijkt dat bepaalde fasen van het schrijfproces meer aandacht krijgen in vergelijking met andere fasen. Er is bovenmatig veel nadruk op het voorbereiden en schrijven en nauwelijks aandacht voor revisie, evaluatie en publicatie, waarbij revisie en evaluatie bij uitstek de fasen zijn waar de leerling van leert. De achterblijvende prestaties zijn weliswaar zorgelijk. Tegelijkertijd bieden de inzichten in de huidige stand van zaken wat betreft de inrichting van het schrijfonderwijs veel kansen voor verbetering, mits schrijfonderwijs op de agenda komt.

SCHRIJVEN NOG NIET ALTIJD IN HET VIZIER

De Kenniskring heeft eerst praktijkervaringen uitgewisseld over mogelijke oorzaken voor het feit dat het schrijfonderwijs nog zo weinig op de professionaliseringsagenda staat. Als er gekeken wordt naar de aandacht voor schrijfonderwijs in de media, valt op dat schrijfonderwijs minder aandacht krijgt dan leesonderwijs. De meest belangrijke reden hiervoor is wellicht dat prestaties in schrijfvaardigheid geen onderdeel zijn van internationale vergelijkingen, zoals leesvaardigheid dat wel is. Daarnaast wordt het onderdeel schrijven in de landelijke doorstroomtoets niet getoetst. In de peiling van schrijfvaardigheid wordt een opmerkelijke uitspraak gedaan over het gebruik van een taalmethode in relatie tot schrijfprestaties: 'Vooral het niet gebruiken van een taalmethode hangt positief samen met de schrijfvaardigheid van leerlingen: leerlingen van wie de leraar geen taalmethode gebruikt, leveren significant hogere schrijfprestaties' (onderwijsinspectie, 2021, p. 16). Uit de gesprekken in de Kenniskring kwam naar voren dat leraren die een taalmethode gebruiken vaak de schrijfpodricht overslaan. Veelal is het de laatste les van een blok en de les kost vaak meer tijd dan vraag-antwoordlessen. Scholen zonder methode lijken schrijven meer bewust op de agenda te zetten.

SCHRIJFONDERWIJS OP PEIL

Na een eerste oriëntatie op de stand van zaken in het schrijfonderwijs heeft de kenniskring de publicatie 'Schrijfonderwijs op peil' van Stichting Leerplanontwikkeling gelezen (SLO, 2021) gelezen. In deze handreiking voor leraren van de midden- en bovenbouw van het (speciaal) basisonderwijs worden handvatten gegeven om binnen het taalbeleid van een schoolkeuzes te maken om met schrijfonderwijs aan de slag te gaan. De handreiking bespreekt drie essentiële onderdelen: visie en doorgaande leerlijn, onderwijsleeractiviteiten voor schrijven en zicht op schrijfontwikkeling. De leden van de kenniskring hebben op basis van de uitwerking van deze onderdelen hun perspectieven op de verschillende praktijken uitgewisseld en komen tot de volgende aandachtspuntenlijst:

1. Team werkt vanuit een gedeelde visie.
2. Team heeft voldoende zicht op doelen en doorgaande leerlijnen.
3. Er is genoeg tijd ingeruimd voor het doorlopen van alle schrijffasen.
4. Er is aandacht voor onderwijs in schrijfstrategieën (plannen, formuleren, reviseren).
5. Inzet van functionele, communicatieve schrijftaken met aandacht voor product- en/of procesdoelen.
6. Passende instructie (bij specifieke schrijftaken).
7. Schrijfonderwijs is ingebed in een taalrijke leeromgeving.
8. Er is specifieke aandacht voor genres.
9. Samenwerking tussen peers in alle fasen is ingebed.
10. Voldoende aandacht voor differentiatie.
11. Voldoende zicht op ontwikkeling door o.a. inzet formatieve feedback van leraar.

INZICHTEN KENNISKRING: MINDSET EN VAKDIDACTISCHE KENNIS VAN SCHRIJFONDERWIJS ZIJN

Naar aanleiding van de reflectie van de kenniskring op het schrijfonderwijs zien we verschillen tussen onze partnerscholen wat betreft de plaats van het schrijfonderwijs in hun curriculum en de verankering hiervan in het taalbeleid. Het uitdragen van het belang van schrijven als basisvaardigheid en het bijbrengen van didactische kennis van leraren moet prioriteit krijgen.

De leden van de kenniskring zien dat up-to-date kennis van didactiek van leraren vaak ontoereikend is om onderwijsleeractiviteiten didactisch vorm te geven en de kwaliteit van het schrijfonderwijs te evalueren. Het is bijvoorbeeld heel moeilijk om goede feedback op schrijfproducten te geven als je zelf weinig ervaring hebt met schrijven (Bruins, Bouwhuis & Pauw, 2021).

De lerarenopleidingen hebben hier ook een opdracht. De leden van de kenniskring zien verbeterkansen in het agenderen van schrijfonderwijs in de schoolplannen en de inzet van teamprofessionalisering. Denk hierbij aan kennis delen, gezamenlijke ambities formuleren (m.b.v. ambitiekaart), samen lessen voorbereiden en collegiale consultatie. Leraren dienen hierin wel gefaciliteerd te worden in tijd en middelen.

Wat ziet de kenniskring als belemmerend in het verbeterproces om de urgente doelen te realiseren? Dat er meerdere urgente zaken zijn die aandacht vragen, dat schrijfonderwijs veelal geïsoleerd wordt aangeboden waarbij de methode gevolgd wordt. Hier zien we meteen een grotere opdracht, namelijk het integreren van schrijven in de leergebieden; een opdracht die aansluit bij de nieuwe kerndoelen (Stichting Leerplan Ontwikkeling, 2024). Zo zijn schrijven en lezen nauw verwant: twee kanten van dezelfde medaille. Bij lezen en schrijven zet je immers dezelfde strategieën in om een inhoud te zenden of te ontvangen. Ook het schrijven als middel om te leren is een belangrijke opdracht, waarbij schrijven niet los kan staan van leerinhouden. Een geïntegreerde aanpak van de basisvaardigheden tussen de taaldomeinen (mondelinge taalvaardigheid, lezen & schrijven) en tussen taal en andere leer- en ontwikkeldomeinen vraagt een heroriëntatie op de inrichting van het taalonderwijs op veel scholen.

TAAL ZIT IN ALLES; ALLES ZIT IN TAAL: WERKEN VANUIT EEN (TO)TAALBELEID MET FOCUS

De boodschap van de SLO-handreiking is: maak duidelijke keuzes waar je als team mee aan de slag wil gaan bij de verbetering van je schrijfonderwijs. Het maken van duidelijke keuzes in jaarplannen op basis van een brede analyse van taal in het onderwijs sluit naadloos aan bij het uitgangspunt van het lectoraat Taal & Ontwikkeling. Het krachtig bevorderen van de taalcompetenties van leerlingen vindt plaats in verbinding met het hele curriculum vanuit een gemeenschappelijk gedragen, evidence informed (to)taalbeleid met focus (Jongstra, Bouwhuis & Bruins, 2021). Omdat taal zowel het voertuig als het bindmiddel is in de maatschappij, is elk onderwijs taalonderwijs. (To)taalonderwijs dient doorregen te zijn van die verbinding, waardoor geïntegreerd onderwijs bewerkstelligd kan worden. Echter, minder is meer: een scherpe focus vraagt om op basis van een brede analyse jaarlijks keuzes te maken in datgene wat je wil aanpakken.

AAN DE SLAG MÉT VAKLITERATUUR

De Kenniskring heeft vervolgens literatuur verzameld die schoolteams kunnen inzetten bij het vormgeven van hun schrijfonderwijs. We delen hier enkele bronnen.

***Opdat wij schrijven* onder redactie van Renske Bouwer, Micha Hamel, Suzanne van Norden, Jeroen Steenbakkers en Els Stronks**

Een boek waarin het huidige schrijfonderwijs onder de loep wordt genomen. Een zeer bruikbaar boek bij visievorming.

Reflectiewijzer Schrijfonderwijs (Inspectie van het Onderwijs, 2021)

Deze handreiking is een mooi middel om met het team in gesprek te gaan over het schrijfonderwijs. Op basis van richtinggevende vragen kan het gesprek aangegaan worden over de kwaliteit van schrijven op school, doelen en leerlijnen, de tijd voor schrijven, onderwijsleeractiviteiten voor schrijven en zicht op schrijfontwikkeling. Naast de richtinggevende vragen staan er tips in voor theoretische en praktische verdieping om zo met het team in gesprek te gaan over de kwaliteit van het schrijfonderwijs.

***Iedereen kan leren schrijven* door Suzanne van Norden. Zie ook haar weblog.**

Een basisboek voor het schrijfonderwijs. Praktisch boek gericht op genredidactiek.

***Maak er geen punt van!* door Monika Koster en Meike Korpershoek**

Dit boek is gericht op het geven van effectieve feedback op stelproducten. Het reviseren van schrijfwerk wordt vaak als lastig beschouwd, dit boek kan een hulpmiddel zijn.

Onderzoek Schrijven op School

<https://vivesweb.be/taalsterkschrijvenopschool/>

Een onderzoek naar effectieve schrijfstrategieën. Op de website is veel achtergrondinformatie en zijn veel tools en voorbeeldlessen te vinden.

TOT BESLUIT: AI EN DE NOOD AAN DENKENDE SCHRIJVERS

Schrijven in het onderwijs is bij voorkeur een interactief proces, waarbij de interactie tussen leerlingen en tussen leerlingen en de leraar richtinggevend kan zijn voor het schrijven in de verschillende fasen van het schrijfproces. Ook de generatieve AI kan ingezet worden als een geniaal interactiemaatje. De ontwikkelingen op het gebied van kunstmatige intelligentie komen gevraagd en soms ongevraagd de scholen binnen en professionals in het onderwijs, en dus ook de kenniskringleden, hebben zich hiertoe te verhouden. Deze ontwikkelingen vragen bij uitstek kritisch denken van de schrijver; ondanks of juist dankzij deze ontwikkelingen blijft de ontwikkeling van de geest van de schrijver een kerntaak in het onderwijs.

Dit artikel is tot stand gekomen in samenwerking met de praktijkpartners van de Kenniskring: Diana de Visser, Ester Rekers, Gijsselen Grosman, Judith Pool, Linda Leenhouts, Marloes Tutert en Wilma Dinsbach

OVER DE AUTEURS

Wenckje Jongstra is als lector Taal & Ontwikkeling verbonden aan het Kenniscentrum van Hogeschool KPZ

Boukje Bruins is als hogeschooltaaldocent verbonden aan Hogeschool KPZ en is onderzoeker bij het Lectoraat Taal & Ontwikkeling

LITERATUUR

- Bouwer, R., Hamel, M., Van Norden, S., Steenbakkers, J., & Stronks, E. (2023). *Opdat wij schrijven; herinrichting van het schrijfonderwijs*. Pica Uitgevers.
- Bruins, B., Bouwhuis, B. & Pauw, I. (2021). Dit kan beter; een onderzoek naar het belang van effectieve feedback van leraren op teksten van leerlingen. In I. Pauw & W. Jongstra (Eds.), *Een leraar met een eigen kleur; ontwikkeling van professionele identiteit* (pp. 189-200). Gompel & Svacina.
- Herder, A. (2021). *Schrijfonderwijs op peil: Handreiking voor leerkrachten in de midden- en bovenbouw van het (speciaal) basisonderwijs*. SLO. Schrijfonderwijs op peil - SLO
- Inspectie van het Onderwijs. (2021). *Reflectiewijzer Schrijfonderwijs*. Het schrijven van teksten in het (speciaal) basisonderwijs. Reflectiewijzer Schrijfonderwijs | Peil.onderwijs | Inspectie van het onderwijs
- Inspectie van het Onderwijs. (2021). *Peil.Schrijfvaardigheid Einde (speciaal) basisonderwijs 2018-2019*. Peil.Schrijfvaardigheid einde (speciaal) basisonderwijs 2018-2019 | Rapport | Inspectie van het onderwijs
- Jongstra, W. Bouwhuis, B., & Bruins, B. (2021). To-taalbeleid verbindt; elk onderwijs is taalonderwijs. In I. Pauw & W. Jongstra (Eds.), *Een leraar met een eigen kleur; ontwikkeling van professionele identiteit* (pp. 145-158). Gompel & Svacina.
- Koster, M. & Korpershoek, M. (2021). *Maak er geen punt van!*. Uitgeverij Coutinho.
- Rijksoverheid. (2024). *Regeerprogramma*. Uitwerking van het hoofdlijnenakkoord door het kabinet. Regeerprogramma
- Stichting Leerplan Ontwikkeling. (2024). Conceptkerndoelen Nederlands en rekenen wiskunde. Definitieve conceptkerndoelen Nederlands en rekenen en wiskunde | Rapport | Rijksoverheid.nl
- Van Norden, S. (2024). *Iedereen kan leren schrijven. Schrijfplezier en schrijfvaardigheid in het basisonderwijs*. Uitgeverij Coutinho.